

TILLSYN

Nr 3/07

KEMI
Kemikalieinspektionen

Bygg 2006

Säkerhetsdatablad för byggkemikalier

Ett tillsynsprojekt i samverkan mellan Kemikalieinspektionen,
Arbetsmiljöverket, Naturvårdsverket och Räddningsverket.

Best.nr. 510 868
Sundbyberg i juni 2007
Utgivare: Kemikalieinspektionen
Beställningsadress: tel: 08-50 59 33 35,
fax: 08-50 59 33 99, e-post: kemi@cm.se

Förord

Arbetsmiljöverket, Kemikalieinspektionen, Naturvårdsverket och Räddningsverket bedriver sedan 1999 ett gemensamt arbete som syftar till att få fram mer användbara säkerhetsdatablad. Som ett led i detta arbete har ett tredje gemensamt tillsynsprojekt genomförts 2006.

Projektledare vid Arbetsmiljöverket har varit Tuulia Svanehav. Inspektioner hos användarföretag har genomförts av arbetsmiljöinspektörer från tre distrikt, Pia Selenius och Håkan Edwardsson (Stockholm), Marianne Rydin (Växjö) samt Ulla Sernelius (Linköping).

Projektledare har varit Christina Larsson och Anna Elzvik från Kemikalieinspektionen, Jan Christiansson från Naturvårdsverket och Liselotte Schmidt från Räddningsverket.

Kemikalieinspektionen

Innehållsförteckning

Sammanfattning	4
1. Bakgrund till projektet	5
1.1 Kraven på leverantörer och användare.....	5
1.2 Dagens säkerhetsdatablad	5
1.3 Arbetsmiljöverkets inspektion av kemikalieanvändare.....	5
1.4 Kemikalieinspektionens inspektion av kemikalieleverantörer.....	6
2. Syfte	7
3. Projektplanering	7
3.1 Val av inriktning.....	7
3.2 Val av byggarbetsplatser	8
3.3 Val av tillverkare/importörer.....	9
4. Genomförande	9
4.1 Arbetsmiljöverkets inspektioner på byggarbetsplatser	9
4.2 Kemikalieinspektionens inspektioner av tillverkare och importörer	10
5. Resultat och diskussion	11
5.1 Inspektioner på byggarbetsplatser	11
5.2 Inspektioner hos tillverkare/importörer.....	13
5.3 Checklista för granskning av säkerhetsdatablad	15
6. Framtiden	16
6.1 Förändringar i lagstiftningen.....	16
6.2 Samarbete	16

SAMMANFATTNING

Det finns stora behov av att förbättra informationen i säkerhetsdatabladen. Bra information hjälper den yrkesmässige användaren att göra sitt produktval och att planera sin kemikaliehantering så att den blir säker för både hälsan och miljön. Säkerhetsdatabladen saknar ofta information som användarna behöver för att bedöma vilka åtgärder som är nödvändiga för en säker hantering av kemiska produkter. För att förstå vilken information som användaren behöver måste den som skriver säkerhetsdatabladen sätta sig in i hur produkten ska användas i en betydligt högre grad än vad som är vanligt idag.

Därför har ett tillsynsprojekt genomförts i samverkan mellan Arbetsmiljöverket, Kemikalieinspektionen, Naturvårdsverket och Räddningsverket. I projektet inspekterades användningen av kemiska produkter på byggarbetsplatser och produktinformationen för dessa.

Projektet bestod av två delar. I den första delen under våren 2006 inspekterades arbetsmiljön vid 19 byggarbetsplatser och i nästa del, hösten 2006, inspekterades 52 leverantörer av kemiska produkter till byggen.

Resultaten från inspektionerna visar att det finns brister både hos de företag som ska lämna information och hos dem som ska använda informationen i sitt förebyggande skyddsarbete. Av de 52 leverantörsföretagen fick 65 procent föreläggande att redovisa förbättringsåtgärder i sin produktinformation. 12 av 19 användarföretag fick totalt 28 krav på åtgärder för att förbättra arbetsmiljön. Av de 28 kraven var sex av sådan karaktär att de hade kunnat undvikas med rätt information i säkerhetsdatabladet.

Kemikalieinspektionen och till viss del Räddningsverket har tillsyn av säkerhetsdatablad enligt förordning (1998:900) om tillsyn enligt miljöbalken. De grundläggande krav för vad ett säkerhetsdatablad ska innehålla finns i Kemikalieinspektionens föreskrifter¹. Dessutom har Arbetsmiljöverket, Räddningsverket och Naturvårdsverket ytterligare regler som påverkar innehållet i informationen under de olika avsnitten i säkerhetsdatabladen. Genom samarbetsprojekt har Kemikalieinspektionens granskning av säkerhetsdatablad kommit att omfatta allt fler av de 16 avsnitten. En målsättning för projekten har varit att granska säkerhetsdatabladen ur användarnas perspektiv. Samverkansprojekten har visat att det är värdefullt för myndigheterna att samarbeta vid tillsynen av säkerhetsdatablad, eftersom den information som ska finnas i säkerhetsdatablad spänner över flera olika myndigheters kompetensområden.

¹ Kapitel 4 samt bilaga 10 till Kemikalieinspektionens föreskrifter (1998:8) om kemiska produkter och biotekniska organismer

1. BAKGRUND

1.1 Kraven på leverantörer och användare

Den som släpper ut en kemisk produkt på marknaden är skyldig att utreda produkten och i ett säkerhetsdatablad informera yrkesmässiga användare om de egenskaper som har betydelse från hälso- och miljösynpunkt. Säkerhetsdatabladet ska ge en så klar och tydlig information om produkten, så att användaren kan avgöra vilka nödvändiga åtgärder som behöver vidtas på arbetsplatsen för att skydda hälsa och miljö. All information som har betydelse för att förebygga skador ska lämnas och hänsyn ska tas till användarnas särskilda behov .

Arbetsgivaren ansvarar för att arbetstagarnas arbetsmiljö är säker. Arbetsgivaren ska riskbedöma och planera sin hantering av kemikalien bland annat med hjälp av kunskap från den egna hanteringen och informationen i säkerhetsdatabladet. Säkerhetsdatabladet ska vara till hjälp när arbetsgivaren utformar lämpliga arbetsmetoder och beslutar om skyddsåtgärder.

1.2 Dagens säkerhetsdatablad

Informationen i säkerhetsdatabladerna är ofta inte så tydlig och specifik att användaren förstår vilka skyddsåtgärder som är nödvändiga för den egna användningen. Det är vanligt att standardfraser används oberoende av kemikaliernas farlighet. Detta gör att säkerhetsdatabladerna inte används i önskad utsträckning vid riskbedömning och planering av åtgärder på arbetsplatser.

Tre gemensamma tillsynsprojekt har hittills genomförts. Under 2001 genomförde Arbetsmiljöverket och Kemikalieinspektionen ett tillsynsprojekt, *Isocyanat 2001*², där användning av isocyanathaltiga produkter och tillhörande säkerhetsdatablad kontrollerades. Projektet visade att även säkerhetsdatablad som har bedömts som bra, inte nödvändigtvis lämnar de konkreta upplysningar som en användare behöver för att planera sin hantering.

Nästa gemensamma tillsynsprojekt genomfördes 2004³ och inriktades på avfettningsmedel i verkstadsindustrin. Då deltog förutom Arbetsmiljöverket och Kemikalieinspektionen också Räddningsverket. Även i det här projektet kunde det konstateras att informationen i säkerhetsdatabladerna inte är utformade så att produkterna kan hanteras på ett bra sätt för hälsa och miljö.

1.3 Arbetsmiljöverkets inspektioner av kemikalieanvändare

Arbetsmiljöverket utövar tillsyn över efterlevnaden av arbetsmiljölagen och de föreskrifter som har meddelats med stöd av lagen. Det innebär att tillsynsområdet är stort och innefattar bl.a. systematiskt arbetsmiljöarbete, psykosociala frågor, kemiska arbetsmiljörisker och maskin- och processsäkerhet. Inspektionerna är sällan begränsade till enbart kemiska frågor på det sätt som gjordes i detta projekt.

² Rapporten "Isocyanat 2001 – ett gemensamt tillsynsprojekt." finns i Arbetsmiljöverkets rapportserie: Rapport 2002:8

³ Rapporten "Säkerhetsdatablad för arbetsplatsens behov" finns i Kemikalieinspektionens PM 3/05

Liksom i föregående projekt har Arbetsmiljöverkets inspektioner av arbetsplatser visat att det på många arbetsplatser finns brister i efterlevnaden av lagstiftningen om kemiska arbetsmiljörisker. Det gäller speciellt de regler som innebär att man ska bedöma riskerna och planera arbetet utifrån information (bl. a. säkerhetsdatablad) om de kemiska produkter man hanterar.

1.4 Kemikalieinspektionens inspektioner av kemikalieleverantörer

Tillsyn av kemikalieleverantörernas produktinformation, d.v.s. säkerhetsdatablad och förpackningsmärkning, utförs huvudsakligen av Kemikalieinspektionen. Räddningsverket ansvarar för tillsynen av produkter som har brandfarliga, reaktiva och explosiva egenskaper.

Kemikalieinspektionens granskning av säkerhetsdatablad har sedan det förra samverkansprojektet utökats till att även omfatta de avsnitt som berör arbetsmiljön (figur 1). I detta projekt granskades dessutom de avsnitt som handlar om avfallshantering och hantering av produkter vid oavsiktliga utsläpp och spill. De avsnitten innehåller information som är avsedd främst att skydda den yttre miljön och därför är det Naturvårdsverkets kunskap och kompetens som behövs inom detta område.

	1. Namnet på produkten och företaget	9. Fysikaliska och kemiska egenskaper	
Kemi	2. Sammansättning Ämnenas klassificering	10. Stabilitet och reaktivitet	Kemi
	3. Farliga egenskaper	11. Toxikologisk information	
AV	4. Första hjälpen	12. Ekotoxikologisk information	
RV/AV	5. Åtgärder vid brand	13. Avfallshantering	NV
AV/RV /NV	6. Åtgärder vid spill/ Oavsiktliga utsläpp	14. Transportinformation	RV
	7. Hantering och lagring	15. Gällande bestämmelser	Alla
	8. Begränsning av exponeringen/ Personliga skyddsåtgärder	16. Övrig information	

Figur 1. Sammanställning över de 16 avsnitten i ett säkerhetsdatablad. Figuren visar också vilken myndighet som har den huvudsakliga kompetensen och relaterande bestämmelser till informationen under respektive avsnitt. Kemi: Kemikalieinspektionen, AV: Arbetsmiljöverket, RV: Räddningsverket och NV: Naturvårdsverket.

2. SYFTE

Projektets primära syfte var att få leverantörer av kemiska produkter att förbättra innehållet i säkerhetsdatablad så att de ger användarna den information som behövs för att riskbedöma, planera och hantera kemiska produkter på ett för hälsan och miljön säkert sätt.

Ytterligare ett syfte med projektet var att öka användningen av säkerhetsdatablad som informationskälla genom att öka användarnas efterfrågan på bra information. Dessutom syftar projektformen till utbyte av kompetens och information mellan myndigheterna.

Detta har gjorts genom:

- Fortsatt arbete med att utveckla en mer heltäckande granskning av säkerhetsdatablad för kemiska produkter.
- Fortsatt arbete med att påverka utformningen av säkerhetsdatablad med avseende på vilken information som behövs för användarens riskbedömning och planering.
- Arbete med att ge inspektörerna ökad kännedom om de deltagande myndigheters tillsynsmetodik och lagstiftning bl.a. genom gemensamma inspektioner och föreläsningar.

3. PROJEKTPLANERING

3.1 Val av inriktning

Byggindustrin förknippas ofta inte med kemiska produkter utan mest med färdiga byggvaror, spik, brädor etc. Dock används varje år drygt 1 000 000 ton kemiska produkter i byggindustrin, fördelat på cirka 5000 olika produkter. Drygt hälften av dessa produkter är klassificerade som hälsofarliga och knappt en tiondel är farliga för miljön⁴. Riskerna med de kemiska produkter som används på byggarbetsplatser är av olika slag. Vissa risker märks direkt, t.ex. frätskador från produkter med frätande egenskaper. Andra risker märks inte förrän efter en lång tid, t.ex. cancer och olika lungsjukdomar.

I projektet har bl.a. följande produkter påträffats och granskats närmare.

- Cementbaserade produkter som säljs som torrt pulver och då har irriterande egenskaper. När produkten vid användning blandas eller kommer i kontakt med vatten bildas olika hydroxider och produkten blir frätande. Dessutom innehåller cement sexvärt krom som är en känd allergen och kan ge upphov till kontakteksem⁵.
- Fogmassor och vissa primers som innehåller isocyanater, vilka kan framkalla allergi och ge astmaliknande symptom. Dessutom innehåller fogmassor för utomhusbruk ofta lösningsmedel (toluen, hexan och etanol) som kan ge skador på centrala nervsystemet och som torkar ut huden.

⁴ Enligt Kemikalieinspektionens föreskrifter (KIFS 2005:7) om klassificering och märkning av kemiska produkter.

⁵ För att minska risken att utveckla allergi reduceras krom genom tillsats av järnsulfat. Reduktionen är dock inte beständigt utan avtar med tiden.

– Epoxi som är starkt allergiframkallande och används i golvbeläggning, spackel, lim och fogmaterial.

När man jobbar med farliga kemikalier är det viktigt att få information om hur man ska använda produkten säkert och hur man ska skydda sig för att kunna undvika skada hos både sig själv, sina medarbetare och miljön. Dessutom behöver man veta hur man ska agera vid nödsituationer såsom brand och stora utsläpp/spill.

Arbetsmiljöverket har under många år uppmärksammat att det finns brister i kemikaliehanteringen på många byggarbetsplatser, speciellt när det gäller riskbedömningen. Enligt arbetsmiljölagstiftningen är arbetsgivaren skyldig att informera arbetstagarna om riskerna med de kemiska ämnen som finns på arbetsstället samt om hur dessa risker undviks. Dessutom ska arbetsgivaren se till att arbetstagarna har förstått informationen. Exempelvis får inte hälso- eller brandfarliga kemiska produkter användas innan ett aktuellt exemplar av säkerhetsdatablad eller annan skriftlig risk- och skyddsinformation om produkten finns tillgänglig för berörda arbetstagare. Vid inspektioner av byggarbetsplatser har Arbetsmiljöverket noterat att arbetstagarna ofta inte har tillgång till information om de kemiska produkterna som används.

Byggarbetsplatser ger upphov till stora mängder avfall, varav det mesta är materialspill vid nybyggnad och rivningsmassor eller inredningsrester vid rivning. En mindre, men från hälso- och miljösynpunkt betydelsefull del, utgörs av uttjänta kemiska produkter som innehåller klassificerade kemiska ämnen eller förpackningar som innehåller rester av sådana kemiska produkter. Det kan också röra sig om saneringsmaterial som använts för att torka upp spill av sådana produkter. Ofta får användaren av den kemiska produkten ingen eller bristfällig information om hur avfallet ska tas omhand.

I detta tillsynsprojekt har säkerhetsdatabladens upplysningar till användarna om produkternas avfallshantering kommit i fokus för granskning. Detta på ett sätt som inte skett tidigare. Om mer information om hur produkten ska hanteras som avfall finns redan i säkerhetsdatabladet ökar möjligheten för användaren att omhänderta avfallet på ett korrekt sätt.

3.2 Val av byggarbetsplatser

Arbetsmiljöverket inspekterade byggarbetsplatser i Stockholm, Linköping, Norrköping och Växjö. Inspekterade yrkeskategorier finns i tabell 1. Storleken på företagen varierade mellan några få till hundratals anställda. Gemensamt för alla arbetsplatserna var att de är tillfälliga, och att stort ansvar läggs på den enskilde arbetstagaren.

Tabell 1. Fördelningen mellan olika yrkeskategorier som inspekterades av Arbetsmiljöverket.

Yrkesgrupp	Antal
Golvläggare	5
Plattsättare	4
Murare	3
VVS-montör	2
Målare	2
Betongarbetare	2
Snickare	1

3.3 Val av tillverkare/importörer

Kemikalieinspektionen valde ut företag som tillverkar och/eller importerar kemiska produkter som används inom byggsektorn. Cirka en tredjedel av de utvalda företagen levererade produkter som påträffats vid vårens inspektioner på byggarbetsplatserna. Resten av företagen var anmälda till Kemikalieinspektionens produktregister som tillverkare/importörer av kemiska produkter till byggsektorn, och hade aldrig tidigare inspekterats. Några hade dessutom byggprodukter med brister i sin produktinformation enligt uppgifter från kommunala miljö- och hälsoskyddsinspektörer.

4. GENOMFÖRANDE

4.1 Arbetsmiljöverkets inspektioner på byggarbetsplatser

Arbetsmiljöverket genomförde inspektioner på 19 byggarbetsplatser. Kemikalieinspektionen var medföljare på 17 och Räddningsverket och Naturvårdsverket deltog vid två inspektioner var. Genom att närvara vid arbetsmiljöinspektionerna skapade kemikalieinspektörerna sig en bild av produkternas användning, vilket gav insikt i vilken information som användaren av säkerhetsdatablad behöver.

Inspektionerna begränsades till att enbart omfatta kemikaliefrågor. Den checklista som användes finns i bilaga 1. Inspektionerna började med besök på berörda företags kontor. Där handlade frågorna om bl.a. företagets riskbedömning av de kemikalier som hanterades i byggverksamheten, om de hade säkerhetsdatablad för de farliga kemikalierna samt vad företaget tyckte om informationen i säkerhetsdatablad. Därefter fortsatte inspektionerna på en byggarbetsplats där företagets anställda jobbade. På byggarbetsplatsen ställdes frågor om vilka skyddsåtgärder som vidtogs vid hantering (ex. ventilation, brandskydd och personlig skyddsutrustning), om de som hanterade kemiska produkter kände till riskerna med produkterna de använde, och om de hade läst säkerhetsdatablad för produkterna.

4.2 Kemikalieinspektionens inspektioner av tillverkare och importörer

Kemikalieinspektionen genomförde inspektioner av 52 tillverkare/importörer av kemiska produkter som används inom byggbranschen. 29 av företagen inspekterades på plats och resten brevledes. Innan inspektionerna begärdes säkerhetsdatablad och förpackningsmärkning in för granskning. Totalt granskades säkerhetsdatablad för 220 kemiska produkter som var klassificerade som hälso- eller miljöfarliga enligt KIFS 2005:7 (tabell 2).

Tabell 2. Fördelning mellan olika produkttyper som granskades vid Kemikalieinspektionens inspektioner. Siffrorna inom parentes anger fördelningen mellan produkter med eller utan organiska lösningsmedel.

Produkttyp	Antal produkter (tot 220 st)
Färg och lack	58 (36 + 23)
Lim och klister	30 (22 + 8)
Mur och puts	25
Fogning och tätning	23
Isolering	10
Golv	9
Härdare	6
Övrigt	58

Arbetsmiljöverkets inspektörer deltog vid 12 inspektioner där de bidrog med sin kunskap om t.ex. första hjälpen, hantering och lagring av kemikalier samt personlig skyddsutrustning. Kemikalieinspektionens inspektörer fick även hjälp i diskussioner om Arbetsmiljöverkets lagstiftning om bl.a. arbete med härdplastkomponenter samt hygieniska gränsvärden, vilket det är viktigt att användarna av de kemiska produkterna får information om.

5. RESULTAT OCH DISKUSSION

5.1 Inspektioner på byggarbetsplatser

Drygt 60 procent av de byggföretag som Arbetsmiljöverket inspekterade hade brister, vilka resulterade i inspektionsmeddelanden med totalt 28 krav. Av dessa var det sex krav som hade kunnat undvikas med rätt information i det säkerhetsdatablad som följer med produkten. Ytterligare fem krav berodde på att säkerhetsdatablad inte var uppdaterade eller inte fanns överhuvudtaget. Antalet krav kunde möjligen ha varit lägre om leverantörerna hade skickat uppdaterade säkerhetsdatablad till sina kunder.

Krav som kan undvikas med bra information i säkerhetsdatablad:

- två krav rörande möjlighet till ögonspolning⁶
- två krav rörande personlig skyddsutrustning⁷
- ett krav på läkarundersökning vid härdplastarbete⁸
- ett krav på riskbedömning av arbete med isocyanater⁹

Krav som inte avhjälpas med information i säkerhetsdatablad:

- åtta krav på dokumenterad riskbedömning¹⁰
- sex krav på att ta fram aktuella säkerhetsdatablad¹¹
- två krav på rutiner och instruktioner¹²
- två krav på märkning av behållare¹³
- ett krav på att utreda epoxianvändning¹⁴
- ett krav på arbetsmiljöregler¹⁵
- ett krav rörande en blockerad elcentral¹⁶
- ett krav rörande laddningsplats för eltruckar¹⁷

⁶ 9 § Arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter (AFS 1999:7) om första hjälpen och krisstöd

⁷ 5, 10-11 §§ Arbetsmiljöverkets föreskrifter (AFS 2001:3) om användning av personlig skyddsutrustning

⁸ 16 § Arbetsmiljöverkets föreskrifter (AFS 2005:18) om härdplaster

⁹ 6-7 §§ Arbetsmiljöverkets föreskrifter (AFS 2005:18) om härdplaster, 32-38 §§ Arbetsmiljöverkets föreskrifter (AFS 2005:6) om medicinska kontroller i arbetslivet

¹⁰ 4-6 §§ Arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter (AFS 2000:4) om kemiska arbetsmiljörisker

¹¹ 39 § Arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter (AFS 2000:4) om kemiska arbetsmiljörisker

¹² 11-12 §§ Arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter (AFS 2000:4) om kemiska arbetsmiljörisker

¹³ 40 § Arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter (AFS 2000:4) om kemiska arbetsmiljörisker

¹⁴ 6, 15 §§ Arbetsmiljöverkets föreskrifter (AFS 2005:18) om härdplaster

¹⁵ 5 § Arbetsmiljöverket (SFS 1977:1166)

¹⁶ 117 § Arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter (AFS 2000:42) om arbetsplatsens utformning

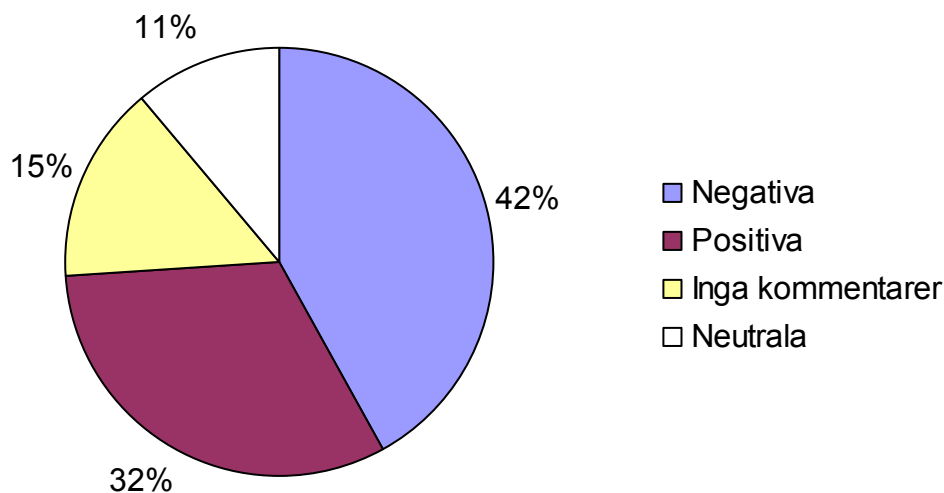
¹⁷ 5,8-12 §§ Arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter (AFS 1988:4) om blybatterier, 9 § Arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter AFS 1999:7 om första hjälpen och krisstöd

Hälften av de inspekterade företagen hade uppdaterade säkerhetsdatablad tillgängliga för arbetstagarna. Hos övriga företag fanns det brister. Några företag hade inga säkerhetsdatablad alls, några hade gamla versioner och hos några var säkerhetsdatabladen inte lättillgängliga.

Att informationen i säkerhetsdatabladen är viktig framgår tydligt då 75 procent av de tillfrågade företagen uppgav att de använder säkerhetsdatablad som informationskälla om produkternas egenskaper. Nästan lika många av företagen använder även annan information t.ex. produktblad, hanteringsanvisningar eller utbildning från leverantören. Även branschorganisationer, förpackningsmärkningen och egna erfarenheter används som informationskälla.

Även om en del av de säkerhetsdatablad, som företagen får, har brister tyckte hälften av arbetstagarna att de hade tillräcklig kunskap om produkterna som de använder. Det kan bero på att många anser att de använder välkända produkter och tror sig känna till riskerna med dessa. Hälften av arbetstagarna hade inte läst informationen i säkerhetsdatabladen, men bara en fjärdedel kände att de ville ha mer kunskap om produkterna som användes.

Vid inspektionsbesöken fick företagen berätta vad de ansåg om leverantörernas säkerhetsdatablad (figur 2). De negativa synpunkterna var bl.a. att säkerhetsdatabladen var svåra att förstå, att språket inte är anpassad för hantverkare, att riskerna överdrivs och att informationen är standardiserad, samt att det är svårt att hitta den information man behöver.

Figur 2. Användarföretagens inställning till säkerhetsdatablad

5.2 Inspektioner hos tillverkare/importörer

Av de 52 företagen som inspekterades av Kemikalieinspektionen fick 65 procent ett föreläggande att åtgärda olika brister i sin produktinformation medan resterande inspektioner kunde avslutas direkt med eventuella påpekanden om mindre brister. I de flesta av Kemikalieinspektionens tillsynsprojekt får ungefär hälften av de inspekterade företagen föreläggande att åtgärda brister. Den något högre andelen föreläggande i detta projekt kan förklaras med att fler avsnitt i säkerhetsdatablad granskades än tidigare.

Tre av de inspekterade företagen polisanmälades. Anledningen till anmälan var för två av företagen att man hade produkter med märkning som inte var på svenska. Det tredje företaget levererade produkter där märkningen saknades helt.

Flera av företagen hade brister i sina rutiner för distributionen av säkerhetsdatablad. Eftersom det har blivit vanligare att använda sig av distribution via hemsidor hade Kemikalieinspektionens inspektörer många diskussioner med leverantörsföretagen om på vilket sätt deras kunder blir informerade, om hur och var de kan få tag på säkerhetsdatablad och hur informationen om uppdateringar når kunderna. Reglerna är inte tydliga när det gäller vilka krav som går att ställa på distributionen av säkerhetsdatablad. Därför finns det många olika sätt på hur leverantörerna kan nå ut till sina kunder. Grundkravet är dock att ansvaret ligger hos leverantören att aktivt lämna säkerhetsdatablad till sina kunder¹⁸. Hur det i praktiken går till kan däremot se ut på många olika sätt allt från papperskopior, som levereras med produkten, till mail med länkar till respektive produkt på företagets hemsida eller noggranna instruktioner om hur bladen kan tas fram från hemsidan. Det räcker inte att endast ge en länk eller generellt hänvisa till företagets hemsida.

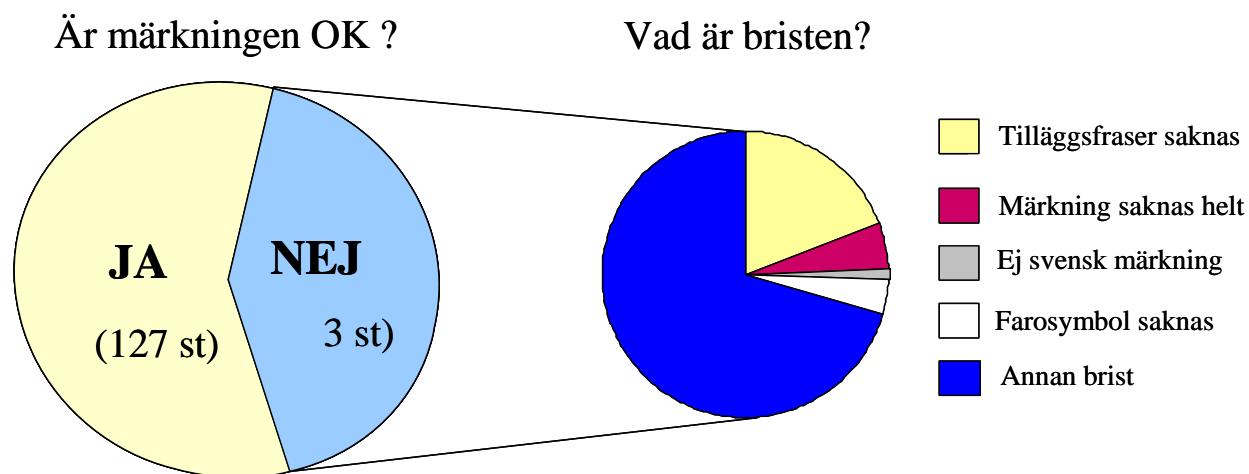
Av de 220 produkterna som granskades var 14 felaktigt klassificerade (sex procent). En felaktig klassificering gjorde att även informationen i förpackningsmärkning och säkerhetsdatablad blev felaktig. Drygt 40 procent av produkterna hade brister i förpackningsmärkningen. Bristerna var bl.a. avsaknad av farosymbol eller tilläggsfraser¹⁹, att märkningen inte var på svenska eller saknades helt (figur 2).

För cirka hälften av de granskade produkterna saknades relevant information under Avsnitt 13 i säkerhetsdatablad. Under Avsnitt 13 ges information som hjälper användaren hantera det avfall som uppstår på ett för både hälsan och miljön riktigt sätt, bl.a. ska det framgå om produkten ger upphov till farligt avfall eller inte, samt förslag på sexsiffrig avfallskod, s.k. EWC-kod²⁰.

¹⁸ 2 § 4 kap. Kemikalieinspektionens föreskrifter (KIFS 1998:8) om kemiska produkter och biotekniska organismer

¹⁹ Särskilda märkningsfraser finns enligt bilaga 4 till KIFS 2005:7. Exempelvis ska produkter som innehåller isocyanater märkas med texten: ”Innehåller isocyanater. Se information från tillverkaren.”

²⁰ EWC-kod (European Waste Catalogue) eller EAK-kod (Europeiska Avfalls Katalogen) är inofficiella, men inarbetade namn på de sexsiffriga avfallskoder som finns i avfallsförordningen.

Figur 3. Det vänstra cirkeldiagrammet visar fördelningen mellan produkter som hade brister i förpackningsmärkningen och de produkter som inte hade några brister. Den grå delen representerar de produkter med brister i förpackningsmärkningen. Det högra cirkeldiagrammet visar vari dessa brister bestod samt hur vanligt förekommande de olika bristerna var.

För 80 procent av produkterna saknades hänvisning till relevant lagstiftning under Avsnitt 13, dvs. till Avfallsförordningen (SFS 2001:1063) som genomför det EG-gemensamma avfallsbestämmelserna i svensk lagstiftning.

Avfallsförordningen lägger ett tungt ansvar på den yrkesutövare som ska göra sig av med sitt avfall. Denna ska skaffa sig så mycket kunskap om avfallet så att det kan klassificeras som farligt avfall eller icke-farligt avfall. Om avfallet har sådana egenskaper att det ska klassificeras som farligt avfall, får det t.ex. bara lämnas till en transportör som har tillstånd att ta emot och transportera farligt avfall. De undantag som finns, bl.a. för mindre mängder av farligt avfall, är listade i avfallsförordningen. Transportdokument ska fyllas i som dokumenterar typen och mängden av farligt avfall (sexsiffrig kod, ofta kallad EWC-kod) och första mottagningsställe. Farligt avfall får i normalfallet inte blandas med annat avfall eller spädas ut för att undgå klassificering som farligt avfall.

Alla avfallsrelaterade krav, som ställs på yrkesutövaren, står i avfallsförordningen. Utan hänvisningen till förordningen i säkerhetsdatabladet kan det vara svårt för den som har avfallet att klassificera och hantera det rätt på byggarbetsplatsen.

Under Avsnitt 6 hade de allra flesta produkter (87 procent) information om lämpliga saneringsmetoder vid spill. Dock saknades det för cirka hälften av produkterna en hänvisning till Avsnitt 13 om hur det spill och saneringsrester som kan uppstå ska hanteras samt till Avsnitt 8 om personlig skyddsutrustning.

5.3 Checklista för granskning av säkerhetsdatablad

En checklista sammanställdes som en hjälp vid granskningen av säkerhetsdatabladerna och vid inspektionerna. Checklistan sammanfattar minimikraven på den information som ska finnas under de olika avsnitten i säkerhetsdatabladerna (bilaga 2). Avsnitten 6 och 13 i säkerhetsdatabladerna har inte tidigare granskats av Kemikalieinspektionen.

Även en hjälpbilaga sammanställdes där sammanfattningar och hänvisningar till Arbetsmiljöverkets och Naturvårdsverkets lagstiftning sammanställdes. I hjälpbilagan ingick bl.a. följande information:

Avsnitt 3 Farliga egenskaper:

För cementprodukter är det viktigt att det finns information om att produkten blir frätande så fort den kommer i kontakt med fukt. Det gäller färdigblandad (våt) cement men även torr produkt som kommer i kontakt med t.ex. tårvätska i ögat eller handsvett.

Om produkten innehåller isocyanater eller epoxi är det bra om information om detta framgår redan under Avsnitt 3. Viktig information är t.ex. att produkten omfattas av Arbetsmiljöverkets regler om härdplaster och att arbetare ska ha genomgått läkarundersökning och speciell utbildning innan arbete med produkten får utföras.

Avsnitt 6 Åtgärder vid oavsiktligt spill:

Under detta avsnitt ska det finnas rekommendationer om saneringsmetod vid eventuellt spill, t.ex. lämpligt absorptionsmedel. Det är viktigt att hänvisning görs till Avsnitt 8 om behov av personlig skyddsutrustning finns så att användaren av produkten vet vilken skyddsutrustning som behövs vid hantering av spill. En hänvisning till Avsnitt 13 om avfall behöver också finnas så att användaren får information om hur förorenat saneringsmedel ska tas omhand som avfall.

Avsnitt 13 Avfallshantering:

Under detta avsnitt bör det framgå huruvida överbliven produkt, härdad produkt och förpackning är farligt avfall eller inte. Vad som är farligt avfall framgår av bilaga 2 och 3 till avfallsförordningen (SFS 2001:1063). En tumregel är att en kemisk produkt som är klassificerad med farosymbol eller riskfraser (enligt KIFS 2005:7) blir farligt avfall när den kasseras. Dessutom bör några förslag på lämpliga EWC-koder ges (bilaga 2, SFS 2001:1063).

Avsnitt 15 Gällande föreskrifter:

Produkter som innehåller isocyanater omfattas av Arbetsmiljöverkets regler om härdplaster (ASF 2005:18). Det gäller även om produkten innehåller så låga halter av isocyanater att de inte klassificeras med riskfraserna R42²¹ och/eller R43²², men märks med texten från bilaga 4 KIFS 2005:7, *Innehåller isocyanater. Se information från tillverkaren*. Denna märkning gäller oavsett halt av isocyanater.

²¹ Riskfras R42 lyder "Kan ge allergi vid inandning".

²² Riskfras R43 lyder "Kan ge allergi vid hudkontakt".

Härdplastreglerna omfattar även produkter som innehåller epoxi. För sådana produkter bör tillverkaren/importören informera om att produkten omfattas av Arbetsmiljöverkets föreskrifter (AFS 2005:18) om härdplaster.

6. FRAMTIDEN

6.1 Förändringar i lagstiftningen

Reglerna om säkerhetsdatablad har sitt ursprung i EG-direktivet om säkerhetsdatablad 91/155/EG och ändringen 2001/58/EG²³. Direktivet innehåller regler för säkerhetsdatablad, bl.a. hur de ska vara utformade och vilken information som ska finnas i de 16 avsnitten. Efter den 1 juni 2007 ingår dessa regler i den nya EU förordningen (EG) nr 1907/2006²⁴ (den sk REACH-förordningen). Inga svenska föreskrifter kommer att utformas, utan texten i EU-förordningen gäller direkt i alla medlemsländer.

Enligt den nya förordningen blir det tydligare att tillverkaren/importören ska ta hänsyn och anpassa informationen i säkerhetsdatabladet till hur produkten faktiskt används. Senare led i leverantörskedjan, s.k. nedströmsanvändare²⁵, har också ett ansvar att informera sina leverantörer om sina specifika användningsområden så att leverantörens information blir heltäckande. Kunskapen om hur produkten används ska påverka informationen under de olika avsnitten i säkerhetsdatabladen.

6.2 Samarbete

Projektet gav önskat resultat och deltagarna är överens om att det är en bra modell med inspektioner i två faser. Först inspekterar Arbetsmiljöverket arbetsplatser som använder säkerhetsdatabladen i sin riskbedömning av kemikaliehanteringen. Samtidigt identifieras leverantörer av de kemiska produkterna som används och som Kemikalieinspektionen sedan inspekterar. Deltagande i andra myndigheters inspektioner höjer kompetensen hos alla inblandade och ger en bättre förståelse för olika myndigheters förutsättningar för att utöva tillsyn.

Vid framtida projekt bör informationsmaterial tas fram både till leverantörerna av kemiska produkter och till användarna av dessa. Mer kunskap behövs både hos dem som gör

²³ Kommissionens direktiv 2001/58/EG av den 27 juli 2001 om ändring för andra gången av direktiv 91/155/EEG om införandet och den närmare utformningen av ett särskilt informationssystem avseende farliga preparat(beredningar) i enlighet med artikel 14 i Europaparlamentets och rådets direktiv 1999/45/EG och avseende farliga ämnen i enlighet med artikel 27 i rådets direktiv 67/548/EEG (säkerhetsdatablad)

²⁴ Europaparlamentet och rådets förordning (EG) nr. 1907/2006 av den 18 december 2006 om registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier (REACH), inrättande av en europeisk kemikaliemyndighet, ändring av direktiv 1999/45/EG och upphävandet av rådets förordning (EEG) nr. 793/93 och kommissionens förordning (EG) nr. 1488/94 samt rådets direktiv 76/769/EEG och kommissionens direktiv 91/155/EEG, 93/67/EEG, 93/105/EG och 2000/21/EG

²⁵ Definition av nedströmsanvändare enligt REACH: en fysisk eller juridisk person, annan än tillverkaren eller importören, som är etablerad i gemenskapen och använder ett ämne – antingen som sådant eller ingående i en beredning – i sin industriella eller professionella. En distributör eller konsument är inte en nedströmsanvändare.

säkerhetsdatabladen och hos de som ska använda dem för att säkerhetsdatabladen ska bli bättre och användas på det sätt, som är meningen. Tillsyn behöver därför varvas med information eftersom tillsynsprojekten har visat att även om säkerhetsdatabladen är förhållandevis bra så används de inte i den utsträckning som de skulle kunna göras.

Ett framtida gemensamt tillsynsprojekt skulle exempelvis kunna inriktas på klottersaneringsmedel och liknande produkter. Dessa produkter är intressanta för alla de inblandade myndigheterna då produkterna ofta är brandfarliga (Räddningsverket), rinner direkt ut i avlopps- eller dagvattennät (Naturvårdsverket) och dessutom är farliga för hälsan och hanteras på en tillfällig arbetsplats där skyddsåtgärder är mer komplicerade (Arbetsmiljöverket)

I ett framtida projekt kan det också bli aktuellt med gemensamma leverantörsinspektioner där Kemikalieinspektionen fokuserar på hälso- och miljöfarlighet medan Räddningsverket granskar informationen om de brandfarliga och explosiva egenskaperna.

BILAGA 1

Checklista för inspektion av byggkemikalier - kontoret

Arbetsställe:		CFAR-nr:	
1	Hur har ni bedömt riskerna med er kemikaliehantering? (§§4-6 AFS 2000:4)		
1.1	- Vilka har deltagit ?		
1.2	- Hur har ni dokumenterat resultatet?		
2	Vilka informationskällor har ni använt vid bedömningarna?		
3	Vilken eller vilka kemiska produkter utgör största risken i er verksamhet?		
3.1	- Hur används produkten?		
3.2	- I vilka mängder används produkten?		
3.3	- Hur ofta?		
4	Vilka risker har ni bedömt att det behövs åtgärder mot?		
5	Vad har ni gjort för att förebygga riskerna? <i>Ventilation? Brandskydd? Personlig skyddsutrustning? Särskilda verktyg? o.s.v</i>		
6	Vilka instruktioner om hantering har de som hanterar produkten fått?		
7	För vilka arbetsmoment finns skriftliga hanterings- och skyddsinstruktioner?		
8	Vilka informationskällor har ni använt vid utformning av instruktioner?		
9	Vilken möjlighet till första hjälpen finns vid hanteringen?		
10	Har ni säkerhetsdatablad för de farliga kemikalier ni använder i er byggverksamhet? (§39 AFS 2000:4)	Ja ☐	_____ % Nej ☐
11	Vad anser ni om informationen på säkerhetsdatabladen?		

Checklista för inspektion av byggkemikalier – verksamheten

Arbetsställe:		CFAR-nr:	
Adress:			
1	Berätta om de olika arbetsmomenten när du jobbar med produkten		
2	Vilka skyddsåtgärder vidtar du vid hantering? <i>Ventilation? Brandskydd? Personlig skyddsutrustning? O.s.v</i>		
3	Vilka instruktioner har du fått?		
4	Vad skulle du vilja veta om produkten?		
5	Känner du till riskerna med produkten?	Arb.tag.: Ja ☐	Nej ☐
		Insp.: Ja ☐	Nej ☐
6	Vad ska du göra vid spill?		
7	Finns det rutiner för hantering av spill?	Insp.: Ja ☐	Nej ☐
8	Finns det rutiner för hantering av avfall?	Insp.: Ja ☐	Nej ☐
FÖRSTA HJÄLPEN			
9	Vad ska du göra om du får produkten på huden eller i ögonen?		
10	Finns det möjlighet att skölja ögonen tillräckligt länge?	Insp.: Ja ☐	Nej ☐
11	Finns det möjlighet att spola eller skölja av sig?	Insp.: Ja ☐	Nej ☐
12	Finns det rätt brandsläckare där det behövs?	Insp.: Ja ☐	Nej ☐
VENTILATION			
13	Beskriv ventilationen.		
14	Är ventilationen godtagbar?	Insp.: Ja ☐	Nej ☐
15	Har du läst säkerhetsdatabladet för produkten?	Arb.tag.: Ja ☐	Nej ☐
16	Vet du var det finns om du skulle vilja se det?	Arb.tag.: Ja ☐	Nej ☐

BILAGA 2

CHECKLISTA – INFORMATION UNDER AVSNITTEN I SDB

Avsnitt 1. Namnet på ämnet/beredningen och bolaget/företaget <ul style="list-style-type: none">- Finns användesområde /funktion?	
Avsnitt 2. Farliga egenskaper <ul style="list-style-type: none">- Nyanserad information om farligheten: klassificering, symptom och risker som uppstår vid viss hantering, te.x. dammbildning, brandrisk vid uppvärmning eller särskilda risker vid sprutning. Information kan tas från avsnitten 11 och 12.- Risk för brand vid upphettning? Jämför med avsnitt 9 angående flampunkt.	
Avsnitt 3. Sammansättning/ information om beståndsdelar <ul style="list-style-type: none">- Ämnesuppgifter, koncentration och ämnesklassificering mm.	
Avsnitt 4. Åtgärder vid första hjälpen <ul style="list-style-type: none">- Ögonspolningstider bör ges enligt AFS 1999:7 om första hjälpen och krisstöd. Här rekommenderas Xi 0 5 min spoltid (om R41 OK med 10 min), C = 15 min spoltid, ange att tempererat vatten behövs. Ej klassificerade prod. = ange ev. att vid sveda kan man behöva skölja med vatten.- "Uppsök läkare" bör stå för frätande produkter (och ev. R41). För övriga produkter bör informationen "Uppsök läkare om besvär kvarstår" ges. Dettas gäller oavsett exponeringsväg.	
Avsnitt 5. Brandbekämpningsåtgärder <ul style="list-style-type: none">- Anges släckmedel? Generellt gäller att vattenlösliga produkter kan släckas med vatten, medan petroleumprodukter (oljor) släckas med skum/pulver.- Finns information om släckmedel som inte ska användas?- Finns information om särskild skyddsutrustning för brandpersonal (kan behövas om ämnet/produkten utvecklar giftig gas vid förbränning)?	
Avsnitt 6. Åtgärder vid oavsiktliga utsläpp <ul style="list-style-type: none">- Finns rekommendation om personliga skyddsåtgärder, miljöskyddsåtgärder eller rengöringsmetoder? Ges t.ex. information om tillgång till tillfredsställande ventilation/personligt skydd, lämpligt absorberande material (sand, kiselgur, sågspån).- Hänvisning kan ges till avsnitt 8 för personligt skydd och/eller till avsnitt 13 för hantering av förorenat absorptionsmaterial.	

<p>Avsnitt 7. Hantering och lagring</p> <ul style="list-style-type: none"> - Framgår det vilka risker som olika situationer kan innebära, t. ex risker vid sprutning eller vid upphettning och hur man undviker dessa? Informationen bör vara kopplad till olika riskmoment vid hanteringen, t.ex. våt cement. - Finns information om ögon (nöd-) dusch i nära anslutning till arbetsplatsen. Denna information kan även ges under avsnitt 8. - Finns information om ventilation, exempelvis mekanisk ventilation i form av punktutsug? - För F+ och F klassificerade produkter Gess informationen "Använd explosionsskyddad el-utrustning"? 	
<p>Avsnitt 8. Begränsning av exponeringen/personligt skydd</p> <ul style="list-style-type: none"> - Är informationen om personlig skyddsutrustning rimlig med tanke på produktens farlighet? - Finns information om handskmaterial och typ av andningsfilter? - Anges det vid vilka hanteringssätt som respektive personlig skyddsutrustning behövs? - Finns hygieniska gränsvärden angivna (AFS 2005:17)? 	
<p>Avsnitt 9. Fysikaliska och kemiska egenskaper</p> <ul style="list-style-type: none"> - Finns info om pH, flampunkt, vattenlöslighet, viskositet, flyktighet? - Stämmer info om flampunkt med produktens klassificering? (Om flampunkt < 0°C och kokpunkt < 35°C klassificering som F+, R12; 0-21°C klassificering som F; R11; 21-55 °C klassificering som R10.) 	
<p>Avsnitt 10. Stabilitet och reaktivitet</p>	
<p>Avsnitt 11. Toxikologisk information</p> <ul style="list-style-type: none"> - Koppling av data till ämne eller produkt samt sammanfattning är viktigt. - Symptombeskrivningar är viktiga. 	
<p>Avsnitt 12. Ekologisk information</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sammanfattning av data är viktigt 	
<p>Avsnitt 13. Avfallshantering</p> <ul style="list-style-type: none"> - Finns hänvisning till relevanta bestämmelser om avfall? - Anges det om produkten ger upphov till farligt avfall? (Tumregeln är att en kemisk produkt som är klassificerad med farosymbol och alla miljöklassificerade produkter blir farligt avfall). - Finns förslag på sexsiffrig avfallskod (EWC)? Avfallskoden beror av verksamheten där avfallet uppstår och därför kan flera olika avfallskoder ges. 	

<p>Avsnitt 14. Transportinformation</p> <ul style="list-style-type: none"> - Anges bestämmelser eller säkerhetsåtgärder som användaren behöver veta vid transport (UN-nummer, klass, officiell transportbenämning, förpackningsgrupp, vattenförorenande ämnen). - Finns transportklassificering för varje transportslag (IMDG (sjö), ADR (väg), RID (järnväg) och ICAO/IATA (flyg)? 	
<p>Avsnitt 15. Gällande föreskrifter</p> <ul style="list-style-type: none"> - Är klassificeringen korrekt? (ska stämma med avsnitt 2 och förpackningen) - Finns hänvisningar till andra relevanta regelverk, tex. AFS och SFS? 	
<p>Avsnitt 16. Annan information</p> <ul style="list-style-type: none"> - Finns lydelse av R-fraser från avsnitt 3? 	
<p>Förpackningsmärkningen</p> <ul style="list-style-type: none"> - Överrensstämmer märkningen med avsnitt 15 i SDB? 	

KEMIKALIEINSPEKTIONEN • Box 2 • 172 13 Sundbyberg • 08 519 41 100 • Fax + 08 735 76 98
e-post kemi@kemi.se • www.kemi.se